

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо організації гасіння пожеж в природних екосистемах в районах ведення бойових дій, алгоритм дій особового складу у разі виявлення на місці загорань вибухонебезпечних предметів, а також надання домедичної допомоги у разі отримання мінно-вибухових травм

I. Загальні положення

1. Після настання пожежонебезпечного періоду на території України суттєво збільшується кількість пожеж, що виникають в природних екосистемах.

При цьому на території, де відбуваються (відбувалися) бойові зіткнення очікуємо виникнення чисельних пожеж, та можливість наявності на них вибухонебезпечних предметів, що можуть нести небезпеку для особового складу підпорядкованих пожежно-рятувальних підрозділів.

2. Ці Методичні рекомендації розроблені з метою:

недопущення травмування та загибелі особового складу під час виконання завдань за призначенням;

уточнення порядку дій особового складу під час гасіння пожеж на територіях, які забруднені вибухо-небезпечними предметами (далі – ВНП);

обізнаності особового складу щодо видів ВНП;

визначення алгоритму дій у разі виявлення на місці загорань вибухонебезпечних предметів;

вивчення методики надання домедичної допомоги при отриманні мінно-вибухової травми.

II. Організація завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях, що потрапляють у зону постійних обстрілів

1. Особливості виконання органами управління та підрозділами ОРС ЦЗ завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях, що потрапляють у зону постійних обстрілів, організуються з урахуванням особливостей оперативної обстановки на місці події та вимог глави 2 розділу IV Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів Управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, затвердженого наказом МВС від 26.04.2018 № 340, зареєстрованим в Мінюсті 10.07.2018 за № 801/32253.

2. Органи управління та підрозділи ОРС ЦЗ виконання завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях, що потрапляють у зону постійних обстрілів здійснюють із дотриманням особовим складом заходів безпеки та з урахуванням ситуації, що склалася на місці НС, пожежі, небезпечної події.

3. Під час організації заходів з оперативного реагування на НС, пожежі, небезпечні події органи управління та керівний склад підрозділів ОРС ЦЗ здійснюють обмін інформацією з підрозділами Збройних Сил України, правоохоронними органами та місцевими органами виконавчої влади у визначених зонах відповідальності щодо:

підконтрольності населених пунктів і територій;
загальної ситуації в населених пунктах і територіях;
уточнення місць (районів) ведення постійних обстрілів та види озброєння, що ймовірно можуть бути використані (артилерія, стрілецька зброя, мінування території);

можливості залучення підрозділів ОРС ЦЗ до виконання завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях;

уточнення безпечних маршрутів (основний і запасний) пересування підрозділів ДСНС до місць (районів) виконання завдань за призначенням;

взаємодії підрозділів ОРС ЦЗ з підрозділами Збройних Сил України, правоохоронних органів, формуваннями територіальної оборони під час реагування на НС, пожежі, небезпечні події та проведення інших робіт.

4. Реагування на НС, пожежі, небезпечні події, проведення інших невідкладних робіт у зоні постійних обстрілів підрозділи ОРС ЦЗ здійснюють:

у населених пунктах і на територіях, підконтрольних Україні;

якщо немає загрози життю і здоров'ю особового складу;

у взаємодії з підрозділами Збройних Сил України, правоохоронними органами та органами місцевого самоврядування;

за можливості у супроводі військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань або піротехнічних підрозділів ДСНС.

5. Отримавши інформацію про виникнення НС, пожежі, небезпечної події у зоні збройного конфлікту, керівник підрозділу ОРС ЦЗ уточнює оперативну обстановку та приймає рішення щодо пересування підпорядкованих сил і засобів до місця виклику.

У разі наявної загрози для життя і здоров'я особового складу виїзд сил та засобів до місця виклику здійснюється після припинення в зазначеному районі обстрілів та погодження уповноваженими представниками військових формувань. Залежно від віддаленості місця проведення робіт (за рішенням керівника підрозділу) особовий склад і техніка можуть перебувати в готовності до виїзду в пункті постійної дислокації або здійснити пересування до найближчих безпечних районів. Про ситуацію та прийняте рішення керівник підрозділу негайно доповідає до територіального органу ДСНС.

6. Слідування підрозділу ОРС ЦЗ до місця проведення робіт здійснюється безпечним маршрутом. На випадок непередбаченої зміни оперативної обстановки під час руху визначається запасний маршрут.

7. З моменту виїзду та до повернення до пункту постійної дислокації старший колони (машини) підтримує зв'язок з оперативно-координаційним центром (пунктом зв'язку підрозділу) та проводить оцінку ситуації на маршруті слідування. Техніка має рухатися на максимальній, але безпечній швидкості.

8. Після прибуття підрозділу ОРС ЦЗ на місце НС, пожежі, небезпечної події призначається спостерігач, який здійснює моніторинг та контроль обстановки і оповіщення особового складу про безпеку. Під час проведення розвідки додатково визначають:

безпечні місця для розстановки техніки (на закритій території за можливості

на безпечній відстані від будівель і споруд);

шляхи евакуації та місце збору сил і засобів у разі раптового погіршення оперативної обстановки, що може призвести до виникнення загрози життю та здоров'ю особового складу;

можливі укриття для особового складу на випадок обстрілу району проведення робіт;

наявність ВВП на місці проведення робіт, у разі їх виявлення вживають додаткових заходів безпеки для особового складу, обмежують його доступ до замінованих територій та викликають піротехнічний підрозділ.

9. У разі виконання підрозділами ОРС ЦЗ завдань за призначенням за межами пунктів постійної дислокації, обмежується контакт особового складу ОРС ЦЗ з місцевим населенням. Уточнення інформації здійснюється через представників Збройних Сил України, правоохоронних органів або місцевих органів влади.

10. Керівник підрозділу ОРС ЦЗ під час виконання завдань за призначенням поза межами пунктів постійної дислокації, потрапляючи під обстріл, вживає заходів щодо негайного виїзду підрозділу із зони обстрілу в безпечне місце, а у разі неможливості - організовує укриття особового складу і техніки на місцевості. Про обстановку, що склалася, керівник підрозділу доповідає до територіального органу ДСНС та діє з урахуванням його рекомендацій та виходячи з обстановки, що склалася на місці НС, пожежі та іншої небезпечної події.

III. Організація гасіння пожеж у природних екосистемах

1. Організація гасіння пожеж у ПЕС в районах ведення бойових дій здійснюється з дотриманням вимог глав 66, 68 розділу II Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж, затвердженого наказом МВС від 26.04.2018 № 340, зареєстрованим в Мініюсті 10.07.2018 за № 802/32254, а також нижче наведеними особливостями.

2. З метою забезпечення безпеки особового складу оперативні дії повинні організовуватися з урахуванням того, що маршрути висування і територія на місці події може бути потенційно забруднена вибухонебезпечними предметами.

Слід враховувати, що на узбіччях доріг з твердим покриттям, ґрунтових дорогах, територіях поблизу блокпостів і військових позицій (покинутих позицій) можуть бути встановлені протитанкові і протипіхотні міни (міни на розтяжках), саморобні вибухові пристрої та інші вибухонебезпечні предмети.

3. Для забезпечення реагування на пожежі в ПЕС, за можливості як правило, повинні застосовуватися капотні пожежні автомобілі, як найбільш безпечні для особового складу оперативних розрахунків у разі підриву на мінах.

4. У разі направлення пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС для гасіння пожеж в ПЕС керівники цих підрозділів повинні організувати взаємодію із штабами територіальної оборони, військовими адміністраціями, штабами нацгвардії та ЗСУ для визначення (погодження) безпечних маршрутів руху

оперативних розрахунків до місць виконання завдань за призначенням та у зворотному напрямку.

5. Для забезпечення безпечного пересування техніки підрозділів ДСНС слід використовувати дороги з твердим покриттям, не допускаючи з'їзду техніки на узбіччя доріг.

Пересування техніки ґрунтовими та лісовими дорогами здійснювати лише у супроводі представників військових формувань чи піротехнічних підрозділів ДСНС з урахуванням оперативної обстановки та небезпеки пов'язаної з мінами та іншими вибухонебезпечними предметами.

Під час висування пожежно-рятувальних підрозділів до місця виклику необхідно мінімізувати кількість зупинок техніки та переміщення особового складу.

6. З прибуттям пожежно-рятувальних підрозділів до місця виклику старша посадова особа повинна з урахуванням обстановки виконати розвідку, оцінити обстановку на пожежі, визначити вірогідність поширення пожежі на населені пункти та інші об'єкти, найбільш небезпечний напрямок розповсюдження пожежі, необхідну кількість сил і засобів, способи і прийоми гасіння, поставити завдання підрозділам, організувати їх взаємодію, безперервно слідкувати за змінами обставин і приймати відповідні рішення.

7. Основні зусилля пожежно-рятувальних підрозділів під час гасіння пожеж в ПЕС повинні зосереджуватися на рятуванні людей і захисті населених пунктів та об'єктів.

8. Для припинення поширення пожежі в ПЕС слід використовувати природні перешкоди, визначити можливі рубежі введення сил для локалізації пожежі, за можливості у співпраці з військовим командуванням застосувати військову важку інженерну техніку для створення мінералізованих смуг.

9. Пожежні стволи слід вводити з місць, де існує найменша загроза особовому складу від вибухонебезпечних предметів (перевірені ділянки місцевості, дороги з твердим покриттям, прокладені мінералізовані смуги, ділянки пройдені вогнем).

10. Для зупинення поширення пожежі в ПЕС, враховуючи ситуацію на місці події, доцільно застосовувати випалювання рослинності та пуск зустрічного вогню по фронту пожежі. Особовий склад після пуску вогню необхідно негайно вивести в безпечне місце.

11. Гасіння пожежі у ПЕС у темний час доби може здійснюватися лише у разі крайньої необхідності з обов'язковим дотриманням посилених заходів безпеки. При цьому подавання водяних стволів на гасіння пожежі слід здійснювати від автоцистерн, які встановлювати виключно на твердому покритті, перевірених ділянці місцевості або на мінералізованій смузі, що була зроблена безпосередньо перед гасінням пожежі.

12. Під час організації оперативних дій на пожежі необхідно мінімізувати переміщення особового складу, не допускаючи його виходу за межі безпечних ділянок.

13. У разі виявлення вибухонебезпечних предметів негайно повідомляти встановленим порядком піротехнічні підрозділи ДСНС, вибухотехнічні підрозділи Національної поліції України, або органам військового управління чи тероборони.

ІV. Дії особового складу у разі виявлення на місці загорань вибухонебезпечних предметів

1. Обізнаність особового складу пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС з різновидами ризику, що створюються вибухо-небезпечними предметами (далі – ВВП), а також порядком дій у разі їх виявлення знижує ризик для життя і здоров'я особового складу.

Вибухонебезпечні предмети це будь-які боєприпаси, що містять вибухові речовини, які включають в себе бомби і боєголовки, крилат і балістичні ракети, артилерійські, мінометні, ракетні снаряди і боєприпаси до легкої стрілецької зброї, усі різновиди мін, піротехнічні матеріали, касетні суббоєприпаси та їх контейнери, піропатрони та піротехнічні пристрої, електропірозапали, замасковані та саморобні вибухові пристрої, а також будь-які схожі або пов'язані з цим елементи чи компоненти, вибухонебезпечні за своєю природою;

Тобто під ВВП потрібно розуміти будь-які пристрої, засоби, підозрілі предмети, що за певних умов спроможні вибухати. Будь-які спроби самостійного розмінування чи будь-які інші дії з підозрілими предметами Забороняються! Необхідно пам'ятати, що необережне поводження із цими предметами (спроби взяти до рук чи перенести, розібрати, здійснити будь який механічний вплив тощо) може призвести до смерті або до значної шкоди здоров'ю та каліцтва людини чи групи людей.

2. Одним із найнебезпечнішим ВВП є міни.

Міна це вибухонебезпечний пристрій, спрямований на виведення з ладу чи знищення людини, транспорту або будівлі від присутності, близькості або контакту з особою чи транспортним засобом.

Потрібно пам'ятати, що міна може поранити, покалічити чи вбити людину або кілька людей, зруйнувати або пошкодити транспортний засіб/елементи інфраструктури. Військові вживають визначення «негуманні міни». Це саме ті, які не забирають життя, а серйозно калічать людину, лишаячи на все подальше життя згадку про себе.

За тактичним призначенням міни поділяються на:

протипіхотні; протитранспортні.

За ступенем небезпеки:

такі, які можна знешкодити; такі, що не можна знешкодити.

Усі міни є вкрай небезпечними. Якщо більшість із них не є знешкоджувальними навіть для фахівців з великим досвідом і їх тільки підривають закладним зарядом на місці.

Крім цього, завжди пам'ятаймо, що ті, хто встановив міну, зробили все можливе, щоб її не можна було помітити, а тим більше знешкодити. Відомі численні засоби ускладнити процес розмінування. Дуже часто міни забезпечують елементами невилучення, що унеможлиблює будь-які маніпуляції з ними, чи їх установлюють у складній комбінації з іншими мінами, використовуючи розтяжки тощо.

Протипіхотні міни

Уже з назви можна зробити висновок, що цей вид мін направлено проти людини для того, щоб убити чи покалічити одну особу або кілька осіб.

Особливості протипіхотних мін:

невеликі за розміром;
різні за формою, кольором (зелений, коричневий, світло/темно-коричневий тощо залежно від довколишнього середовища), матеріалом;
встановлені таким чином, щоб їх не помітили;
часто ці міни використовують із додатковими засобами (розтяжки, дроти, мотузки з риболовними гачками, розкладеними у траві чи перекинутими через гілля дерев, що легко чіпляються за елементи одягу тощо);
не мають терміну придатності (через багато років залишаються чутливими до будь-якого впливу та спроможними вибухнути).

За характером ураження протипіхотні міни поділяються на дві групи, це фугасні – основним завданням яких є ураження вибуховою хвилею, що руйнує все на своєму шляху та осколкові – які вражають людей великою кількістю невеликих частинок, які летять з великою швидкістю на значній площі.

Фугасні протипіхотні мін та особливості небезпеки.

Протипіхотні фугасні міни встановлюють на ґрунті чи під ґрунт/сніг (візуально непомітні). Спрацьовують від наступання на них ногою. Наслідок – смерть від больового шоку чи втрати крові або руйнування нижньої частини ноги (стопи). Ураження відбувається вибуховою хвилею, часто супроводжується втратою свідомості. Крім цього, висока температура вибухових газів може заподіяти значні опіки нижнім кінцівкам.

Протипіхотна фугасна міна натискної дії ПМН-2 (іл. 1).

Іл. 1. Протипіхотна фугасна міна ПМН-2

Особливості міни:

термін бойової роботи міни не обмежений;
належить до категорії незнешкоджуваних (**знешкодити можна тільки підривом міни**).

Протипіхотна фугасна міна натискної дії ПФМ-1 (С) («Пелюстка») (іл. 2)

Іл. 2. Протипіхотна ПФМ-1 (Пелюстка)

фугасна міна

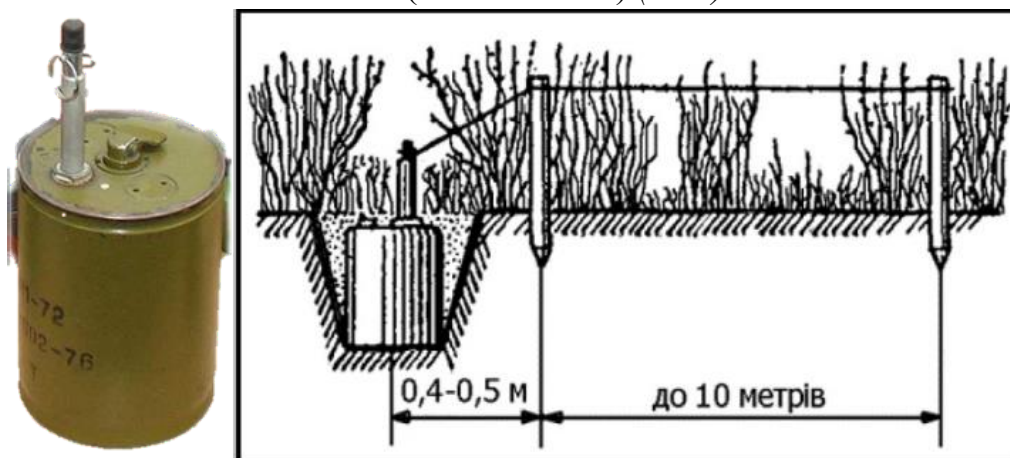
тільки методом мінування на Доставляють до боєприпасами, які собі до 320 штук

За короткий термін такими мінами може бути велику територію з дуже щільним розміщенням невеликих (біля 12 см) вибухонебезпечних предметів, які практично непомітні в густій траві. Матеріал корпусу – пластмаса, радіус ураження – 3 метри. Контакт із такою міною може вартувати людині втрати стопи, а інколи й життя.

Завдяки незвичайній формі, що обумовлена аеродинамічними якостями задля розсіювання з повітря, цю маленьку міну **часто сприймають як іграшку**.

Осколкові протипіхотні міни та особливості небезпеки.

Протипіхотна вистрибувальна осколкова міна кругового ураження ОЗМ-72 (міна-«жаба») (іл. 3).

Іл. 3. Протипіхотна міна ОЗМ-72 та схема її установки

Міна спрацьовує, коли людина зачіпляється за дротяну розтяжку. Тоді міна «вистрибує» на висоту 90 – 110 см від поверхні землі, розривається та розкидає навколо себе 2400 забійних елементів (кульки або ролики).

Радіус суцільного ураження – 25 метрів. Але смертоносні осколки можуть летіти на відстань до 300 м та завдавати значної шкоди (вбити чи серйозно поранити людину). Одна така міна одночасно може завдати уражень десяткам людей.

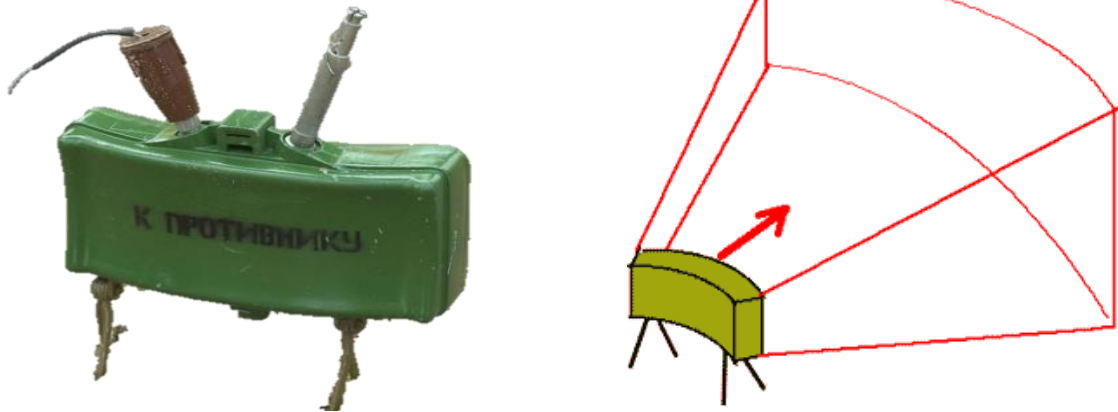
Особливості міни:

термін бойової роботи міни не обмежений;

завдяки вистрибувальній дії та дуже великій щільності поширення забійних елементів при її спрацюванні уникнути ураження в радіусі 25 м практично неможливо;

дуже висока чутливість зривника робить знешкодження міни вкрай небезпечним;

Протипіхотна міна МОН-50 (іл. 4).

Іл. 4. Протипіхотна міна МОН-50

Протипіхотна осколкова міна спрямованого секторного ураження.

Ураження людини (або кількох осіб) заподіює готовими забійними елементами (кульки або ролики), що вилітають у напрямку робочої дії міни в секторі. Дальність ураження – 50 метрів. Висота сектора поразки від 15 см до 4 м на граничній дальності.

Міну вручну встановлюють на ґрунт чи кріплять на дерево або іншу вертикальну поверхню. Може бути використана як керована–підриває оператор з пульта управління при появі супротивника в секторі поразки, чи як міна-розтяжка при зачіпанні тонкого дроту.

Міна МОН-50 може бути замаскована гілками дерев та іншою рослинністю вздовж доріг та стежок біля місць бойових дій та військових позицій.

Якщо міну приводять у дію за допомогою розтяжки (тонкого металевого дроту, який практично непомітний у густій траві та кущах), її називають міною-розтяжкою. Часто міни-розтяжки використовують гранати, кріплячи на кілки чи дерева і встановлюючи розтяжку (**зачіпання або перерізання дроту призводить до вибуху**).

Протитранспортні міни та особливості безпеки.

Протитранспортні міни призначені для спрацьовування від наявності, близькості транспортного засобу або контакту з ним.

Використовуємо термін «*протитранспортні міни*» (не «*протитанкові*»), який дає більше розуміння того, що цей вид загрози є небезпечним не тільки для танка, а й для будь-якого транспортного засобу вагою більше 150 кг. Інколи водій легкового автомобіля має хибну думку стосовно своєї відносної безпеки (він/вона ж їде не на танку).

Особливості протитранспортних мін:

вони більші, ніж протипіхотні;

ці міни, зазвичай, тарілкоподібної форми, колір зелений, коричневий різних відтінків (залежно від довколишнього середовища);
 поріг спрацювання— від 150 – 200 кілограмів;
 деякі з таких мін складно виявити, бо вони містять мінімальну кількість металу.

Міни встановлюють так, щоб їх було важко помітити та знешкодити. Для цього використовують багато способів та хитрощів. Найпоширенішими є два варіанти ускладнити, а інколи і зовсім унеможливити процес знешкодження протитранспортних мін:

навколо протитранспортної міни може бути закладено кілька протипіхотних мін;

протитранспортна міна може бути оздоблена елементами невилучення. Якщо це не передбачено конструктивно, під нею може бути інша міна, яка має розвантажувальну дію, тож будь-яка спроба зрушити протитранспортну міну з місця призведе до вибуху.

Часто для цього використовують міну, яка що вже у назві несе сенс свого призначення.

Міна-сюрприз МС-3 (іл. 5).

Іл. 5. Міна-сюрприз МС-3 та її використання

Призначена для використання як пристрій невилучення для протитранспортних та інших мін, що не мають власного подібного пристрою.

При використанні як міни-пастки МС-3 встановлюють на місцевості так, щоб її не було видно (наприклад, у вириту ямку), а на неї укладають предмет, який обов'язково має викликати інтерес супротивника і спонукати його підняти (зброя, коробка, побутові предмети тощо) або скористатися ним (транспортний засіб, телефон, гаманець тощо). Ураження відбувається за рахунок сили вибуху (фугасна дія).

Протитранспортна міна ТМ-57 (іл. 6).

Призначена для виведення з ладу гусеничної та колісної техніки супротивника. Встановлюють на ґрунт, під ґрунт, воду чи у сніг вручну або засобами механізації.

Особливості міни:

термін міни необмежений;

чутливість від 120 кг;

при довгому перебуванні у ґрунті чи воді корпус міни піддається корозії та руйнуванню, від чого чутливість міни зростає до 3 – 5 кілограмів;

до міни може бути доданий допоміжний детонатор невитягування чи вона може бути встановлена з розрахунку на невилучення за допомогою міни-сюрпризу розвантажувальної дії МС-3 (розглянуто вище) або ж саморобних мін-пасток.

Не можна наближатися до міни, торкатися її чи якимось чином впливати на неї (намагатися пересунути, накрити іншим предметом, залити водою, кидати в неї камінням тощо). Усе це може призвести до вибуху міни. Мінімальна безпечна відстань від міни – не менше 300 метрів.

4. Інші види загроз.

Боєприпаси, що не вибухнули.

Боєприпас, що не вибухнув (іл. 7) – вибухонебезпечний предмет, підготовлений до використання або використаний шляхом устанавлення капсуля, запалу/підричника / детонатора, переведення в бойове положення або іншим чином. Він міг бути вистрілений, скинутий, запущений або випущений, проте не вибухнув через несправність або з будь-якої іншої причини.

Іл. 7. Боєприпаси, що не вибухнули

Їх небезпека:

Їх дуже багато (набагато більше, ніж мін).

Частина з них візуально абсолютно непомітна (снаряди часто заходять повністю у землю).

Вони дуже нестабільні, чутливі та непрогнозовані – можуть здетонувати й вибухнути будь-якої хвилини.

Іноколи вони виглядають як купа покрученого металу, схожа на металобрухт, але в собі може зберігати елементи, що не вибухнули, детонатори, і становити серйозну загрозу безпеці людини.

Залишені вибухонебезпечні боєприпаси.

Залишені вибухонебезпечні боєприпаси (іл. 8) – це вибухонебезпечні боєприпаси, що не були використані під час збройного конфлікту та були залишені або кинуті однією зі сторін збройного конфлікту і більше не знаходяться під контролем жодної зі сторін конфлікту.

Іл. 8. Залишені вибухонебезпечні боєприпаси

Залишені вибухонебезпечні боєприпаси можуть бути або можуть і не бути остаточно спорядженими, мати вставлений підрильник/детонатор, бути переведеними у бойовий стан чи іншим чином підготовленими до використання.

Причини виникнення загрози:

військовий підрозділ не встиг чи не зміг (вийшов з ладу транспорт або його не вистачило) вивезти всі боєприпаси та був змушений залишити їх;

боєприпаси були залишені навмисно в певній схованці для подальшого цільового використання;

залишені боєприпаси (заміновані різними засобами, частіше – за допомогою мін-сюрпризів) з метою пригорнути увагу супротивника та завдати йому втрат під час спроби взяти, підняти, перенести їх тощо.

Небезпека такого виду загроз полягає у такому:

залишені боєприпаси можуть бути заміновані та вибухнути від будь-якого контакту чи наближення до них;

боєприпаси можуть бути зняті із запобіжників та перебувати в бойовому стані, що під час необережних маніпуляцій з ними може призвести до вибуху.

ПРАВИЛЬНІ ДІЇ:

Якщо Ви виявили залишені боєприпаси, в жодному разі не наближайтеся до них та не пускайте інших!

Обережно відійдіть на безпечну відстань. Якщо є можливість, сховайтеся за будівлею або іншою захисною перешкодою. (Пам'ятайте, що, наприклад, для мінометних мін безпечною є відстань **500 м**, а для артилерійських боєприпасів – не менше **800 м**).

Негайно повідомляти встановленим порядком піротехнічні підрозділи ДСНС, вибухотехнічні підрозділи Національної поліції України, або органам військового управління чи тероборони.

Детонатори (запали, підрильники).

Детонатор (іл. 9) – це пристрій, що містить чутливу вибухову речовину, призначений для утворення вибухової хвилі для ініціювання вибуху заряду міни чи боєприпасу.

Це найбільш чутлива та небезпечна частина будь-яких боєприпасів. Деякі з них мають не один детонатор.

Іл. 9. Детонатори

Під час проведення бойових дій детонатори можуть перебувати окремо від боєприпасів як під час транспортування та збереження, так і у випадках відокремлення від боєприпасів під час обстрілів та неспрацювання частини з них.

Небезпека такого виду загроз полягає ще у тому, що зовні детонатори (запали, підрильники) часто мають вигляд абсолютно безпечних предметів, можуть нагадувати знайомі нам речі на кшталт болтів, авторучок тощо.

Саморобні вибухові пристрої та міні-пастки.

Саморобний вибуховий пристрій (іл. 10) – закладений або виготовлений кустарним способом пристрій, який містить вибухову речовину, руйнівні, смертоносні, токсичні, запалювальні, піротехнічні матеріали або хімікати, призначений для того, щоб знищувати, калічити, відволікати або тероризувати. Може включати елементи з військових запасів, проте, як правило, виготовляється із невійськових компонентів.

Зазвичай їх маскують під знайомі предмети побуту: сумка, дипломат, валіза, пакунок, коробка, іграшка, цукерки, книжка тощо.

Основні ознаки саморобних вибухових пристроїв:

покинуті без догляду речі в місцях масового скупчення людей та громадському транспорті;

наявність на предметі дротів, розтяжок, ниток, мотузок, ізоляції, скотчу;

наявність антен та джерел живлення (батарейки, акумулятори тощо);

мобільний телефон, часовий або електронний таймер;

наявність підозрілих звуків, що надходять від предмета (цокання годинника, клацання та інші) чи світових сигналів (блимання, мерехтіння тощо); характерний специфічний запах (бензину, газу, розчинника, паливно-мастильних матеріалів, хімічних матеріалів тощо); предмет, незвичайно розташований;

наявність сторонніх підозрілих предметів на дереві, вікнах, дверях, які можуть бути закріплені за допомогою дроту, скотчу, шпагату чи іншим способом).

Будь-яка річ, залишена в громадському місці чи транспорті без нагляду, без

господаря – це потенційна загроза, навіть якщо непомітно певних ознак саморобного вибухового пристрою.

Іл. 10. Саморобні вибухові пристрої

Міни-пастки.

Міна-пастка (іл. 11) – вибуховий чи невибуховий пристрій (наприклад, капкан) або інший матеріал, які навмисне встановлені для спричинення смерті або поранень унаслідок дотику до об'єкта, що здається нешкідливим, або виконання зазвичай безпечної дії.

Іл. 11. Міни-пастки

На відміну від переважної більшості попередньо описаних загроз, які встановлюють з розрахунком, що жертва не помітить їх, міну-пастку навпаки розміщують таким чином, щоб привернути увагу та викликати бажання жертви якимось чином контактувати з нею і привести її в дію.

Небезпека саморобних вибухових пристроїв, у тому числі мін-пасток:

Оскільки вони зроблені кустарним способом, ці вибухові пристрої дуже нестабільні та непередбачувані. Інколи вони можуть вибухнути під час їхнього виготовлення, транспортування чи встановлення.

Їх дуже важко ідентифікувати, тому що вони зазвичай маскуються під звичайний, знайомий та безпечний на вигляд предмет.

Розраховані на загальні поведінкові інстинкти людини (інтерес, жадібність тощо), тому особливо небезпечні, передусім, для дітей.

Набої

Окремо потрібно виділити такий вид загроз, який помилково сприймає населення відносно небезпечний, з яким начебто можна проводити певні маніпуляції. Найбільш небезпечними є набої крупних калібрів, особливо споряджені кулями трасуючої, запалювальної, пристрілочної та миттєвої дії.

Також досить небезпечними є капсулі-детонатори. Дрібний металевий циліндрик (довжина 45 – 47 мм, діаметр 7 мм) часто не сприймається як загроза життю і здоров'ю – і в цьому полягає головна небезпека. Унаслідок маніпуляцій з капсулями-детонаторами можна отримати дуже серйозні травми: ампутація одного чи кількох пальців, травма чи втрата очей тощо.

Слід пам'ятати:

найбільша кількість випадків травмування від ВВП (опіки, втрата частини кінцівок, зору тощо) пов'язана саме з набоями.

рівень безпеки від набоїв часто недооцінюють. Військові інколи лишають ці небезпечні подарунки дітям, наражаючи їх на небезпеку.

проводити будь-які маніпуляції з ними (механічний вплив, нагрівання, розбирати тощо) та носити з собою у кишені (це теж нагрівання, тертя) заборонено.

4. Офіційна та неофіційна система позначень небезпечних територій

Правила позначення небезпек, пов'язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами – наслідками війни (Правила), розроблено відповідно до положень міжнародних гуманітарних конвенцій із врахуванням рекомендацій міжнародних стандартів з протимінної діяльності (IMAS), а також спрямовано на застосування та забезпечення виконання норм міжнародного гуманітарного права на території України.

Зазначені Правила надають роз'яснення щодо заходів, спрямованих на недопущення цивільного населення до небезпечних районів, системи позначення небезпечних районів та їх огороження, зразку та опису попереджувальних знаків, утримання, обслуговування та передачу офіційних систем позначення.

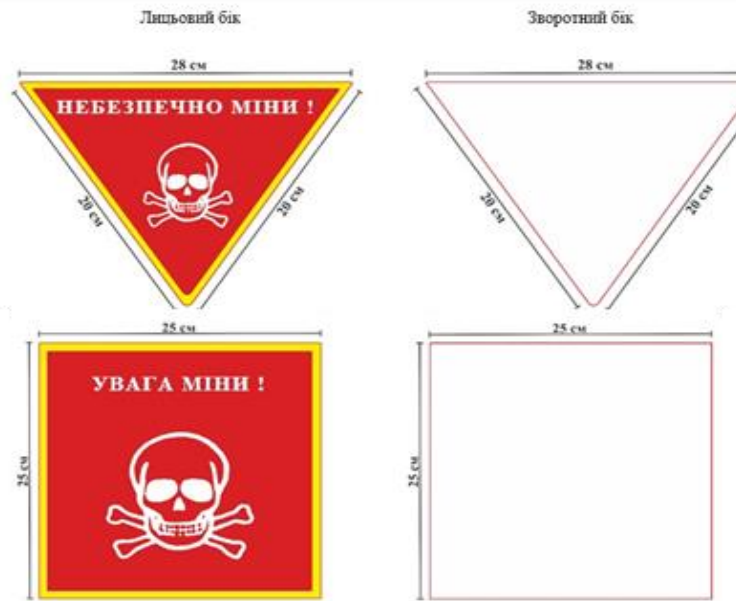
Системи позначення можна розділити на офіційні та неофіційні (саморобні).

Офіційні попереджувальні знаки – ті, що зроблені відповідно до діючих стандартів.

Неофіційні попереджувальні знаки – будь-які, зроблені кустарним шляхом таблички, позначки та інші візуальні попередження, зроблені за допомогою підручних засобів. Це може бути від руки зроблена табличка чи просто надпис, стрічка, прив'язана на дереві хустина, перехрещені палиці, зібране в купу каміння тощо. Навіть пляшка на дереві може бути попередженням щодо безпеки.

ЗРАЗОК ТА ОПИС

попереджувальних знаків, що належать до офіційних систем позначення

Іл. 12. Офіційні попереджувальні знаки

Лицьовий бік попереджувальних знаків повинен мати червоний або помаранчевий фон з білим символом небезпеки, яким є череп та схрещені кістки (іл. 12).

Слова «НЕБЕЗПЕЧНО МІНИ!» або «УВАГА МІНИ!» зазначають на лицьовому боці попереджувальних знаків державною мовою та/або однією з шести офіційних мов Організації Об'єднаних Націй, та/або мовою, поширеною у відповідному районі.

Попереджувальний знак по краях лицьового боку повинен мати жовту світловідбивальну смугу. Зворотний бік попереджувального знака - білого кольору.

Попереджувальні знаки, що належать до не офіційних систем позначення

Іл. 14. Приклади неофіційних позначень небезпечних територій

Саморобні системи позначення небезпечного району встановлюють у ситуаціях, пов'язаних із виявленням небезпеки, а також у разі неможливості встановлення постійної або тимчасової системи позначення.

Так, для позначення небезпечного району та місць виявлення мін і ВНП можуть використовуватися всі доступні підручні засоби та матеріали (*іл. 14*):

каміння; палиці (встановлюють навхрест);
фарба, нанесена на дерева або скелястий ґрунт;
прокопані канали, насипані піском смуги; зафіксована (зав'язана) червона ганчірка;

інші позначення або перешкоди.

Після позначення району небезпеки, за можливості, залишайтеся у зоровому контакті із місцем, де розташована небезпека, до приїзду фахівців спеціальних служб та не допускайте туди сторонніх осіб.

Оскільки, саморобна система позначення може містити підручні матеріали у разі перебування на територіях, де відбувалися бойові дії або поблизу них, необхідно бути пильним та звертати увагу на будь-які підозрілі речі або предмети; вони можуть слугувати сигналом, що Ви знаходитесь поблизу небезпеки або самі бути небезпекою.

Стосовно офіційних та неофіційних попереджувальних знаків існує дуже просте і важливе правило: їх ніколи не можна ігнорувати та самовільно прибирати з місця чи псувати: **це може коштувати комусь життя!**

5. Інші ознаки небезпечних територій:

Місця дислокації військових та інші фортифікаційні споруди (*іл. 15*).

Іл. 15. Місця дислокації військових та всілякі фортифікаційні споруди

Іл. 16. Залишена бойова техніка та транспорт

Якщо на певній ділянці розміщувався чи зараз перебуває військовий підрозділ, ця ділянка вважається небезпечною. На ній можуть бути боєприпаси та інші ВНП. Підходи до військової частини часто мінуються, і навіть після того як військові покинули цей об'єкт, можуть лишатися складові елементи мін, розтяжок, боєприпасів тощо. Це потрібно чітко усвідомлювати і не заходити на цю територію.

Також є вкрай небезпечними будь-які військові фортифікаційні споруди:

окопи, траншеї, ДОТи (довгострокові вогневі точки), блокпости тощо. Зазвичай підходи до них мінують. Також там можуть бути залишки боєприпасів та ВВП, інші види небезпек.

Після обстрілів та інших видів військової діяльності залишаються видимі ознаки у вигляді воронок, залишків боєприпасів та техніки (як цілої, так і пошкодженої вибухами), пошкоджені будівлі, НВБ тощо. Потрібно пам'ятати, що приблизно 30 % боєприпасів не розриваються і залишаються страшною загрозою для населення. Крім цього, ці райони зазвичай мінують, тому можуть приховувати невидимі небезпеки.

Залишена бойова техніка та транспорт (іл. 16).

Якщо військові з якихось причин були змушені залишити техніку, вона може бути замінована і становити потенційну загрозу.

На територіях, наближених до місць проведення бойових дій, ці ділянки часто мінують з метою ускладнення пересування техніки супротивника. Якщо на дорозі з твердим неушкодженим покриттям це зробити важко, не залишивши візуальних ознак втручання, то на ґрунтовій дорозі чи узбіччі це зробити нескладно. Тому категорично забороняється з'їжджати на узбіччя, заходити в лісосмугу, а також пересуватися невідомими ґрунтовими дорогами. Необроблені поля та ділянки, де не ведуть господарську діяльність, теж можуть становити загрозу. Тому їх потрібно оминати.

Ділянки з видимими ознаками пошкодження ґрунту та травного покриття, залишками дротів, розтяжок, ниток, мотузок, ізоляції, скотчу тощо.

Переправи, мости та інші важливі елементи інфраструктури можуть бути замінованими. Тому потрібно бути уважними та не наражати себе на небезпеку.

6. Алгоритм дій під час виявлення ВВП :

Якщо Ви виявили ВВП у жодному разі не наближайтеся до них та не пускайте інших!

Зупинитись.

Не панікувати, заспокоїтись.

Попередити інших, якщо рухалися не самі, голосно повідомивши про небезпеку та наказавши зупинитись.

Перевірити ознаки наявності інших, небезпечних предметів навколо себе, уважно роздивившись, не рухаючись з місця.

Обережно відійдіть назад тим же шляхом, яким прийшли, на безпечну відстань, намагаючись рухатися по своїх слідах. Якщо є можливість, сховайтеся за будівлею або іншою захисною перешкодою. (Пам'ятайте, що, наприклад, для мінометних мін безпечною є відстань 500 м, а для артилерійських боєприпасів – не менше 800 м).

Позначте небезпечну територію помітним знаком (червона стрічка, хустина тощо). Увага: маркування здійснювати тільки на безпечній ділянці!

Негайно повідомляти встановленим порядком піротехнічні підрозділи ДСНС, вибухотехнічні підрозділи Національної поліції України, або органам військового управління чи тероборони. **Біля мін, боєприпасів та інших видів ВВП заборонено користуватися телефоном!**

Чого не можна робити:

Наближатися до ВВП.

Якимось чином впливати на нього (торкатися, кидати каміння, пересувати, накривати чи заливати водою, кидати у вогонь тощо).

Дзвонити безпосередньо поруч з небезпечним предметом. Здійснювати маркування безпосередньо біля нього.

Правила поведження в разі виявлення підозрілого предмета, що може бути вибуховим пристроєм

Ознаки, що можуть вказувати на наявність вибухового пристрою: виявлення будь-якого предмета без господаря (сумка, згорток, пакет або

предмет, схожий на гранату, міну, снаряд тощо) у місцях можливої присутності великої кількості людей, поблизу пожежо- і вибухонебезпечних місць, розташування різного роду комунікацій;

наявність на виявленому предметі проводів, мотузок, ізоляційної стрічки, скотчу;

підозрілі звуки: пікання, цокання;

від предмета виходить характерний запах мигдалю або інший незвичайний запах, на зовнішній оболонці присутні масляні плями.

V. Методика надання домедичної допомоги при отриманні мінно-вибухової травми

Мінно-вибухова травма найчастіше є дуже тяжкою та характеризується різними поєднаннями осколкових поранень, пошкодження тканин організму (аж до травматичної ампутації кінцівок), явищ загального оглушення та контузії, больовий та геморагічний шок. Важливою особливістю є те, що спочатку після поранення саме внаслідок важких пошкоджень тканин може бути якийсь час відсутня кровотеча з ран, а також бути рухове збудження і відсутність больових відчуттів, постраждалий може бути психо-емоційно збуджений.

Після отримання мінно-вибухової травми постраждалого в першу чергу потрібно перевірити на наявність критичних кровотеч. В разі виявлення – необхідно зупинити кровотечу. Для цього треба швидко накласти кровоспинний джгут типу турнікет або Есмарха, або зробити його з підручних засобів. Особливо, якщо кровотеча, що відкрилася, носить профузний характер (одночасне швидке надходження значної кількості крові), що дуже помітно по просочуванню бинтів кров'ю, тоді необхідно або накласти джгути, або здійснити зупинку кровотечі іншим способом в найкоротший термін.

Для запобігання такому розвитку подій рекомендується на стадії накладання пов'язок на найбільш сильно пошкоджені ділянки, по можливості, застосовувати гемостатичні засоби (гемостатичні губки).

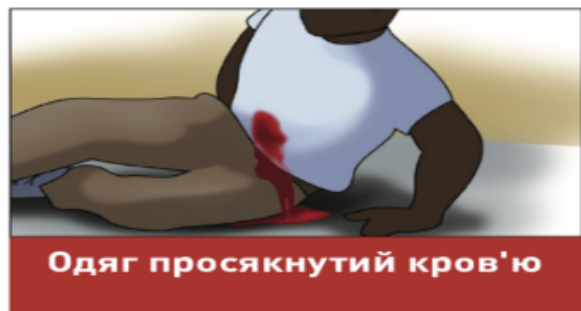
Кров б'є струменем з рани

Кров не припиняє витікати

Кров розтікається підлогою

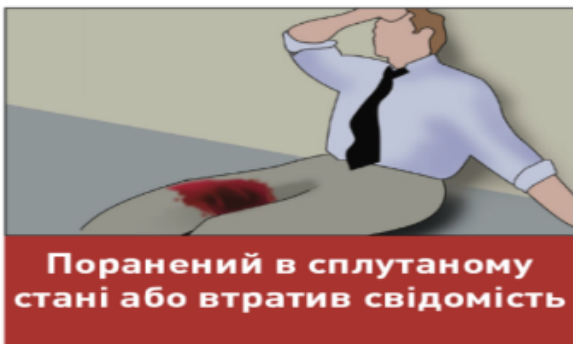
Одяг просякнутий кров'ю

Пов'язки просякнуті кров'ю

Повна або часткова втрата кінцівки

Поранений в сплутаному стані або втратив свідомість

Зупинка кровотечі накладенням джгута.

Підкреслимо, що джгут повинен бути тимчасовим заходом і застосовуватися за суворим показанням. Це травматична ампутація та руйнування кінцівок, а також артеріальна кровотеча з ран вище колінного і ліктьового суглобів, що не зупиняється пов'язкою, що давить.

Важливою причиною є неможливість здійснити зупинку кровотечі накладенням пов'язки внаслідок бойової обстановки (знаходження пораненого у небезпечній зоні).

Є класичні правила накладання джгута:

1. Джгут накладають завжди вище місця поранення з метою припинення струму крові від серця до рани.

2. Затягують джгут до повного припинення кровотечі з рани, але не надмірно, щоб не викликати паралічу від здавлення нервів.

3. Накладають джгут не на голе тіло, а поверх одягу або підкладки з матерії, не допускаючи грубого стискання шкіри.

4. Джгут накладається вище рани максимально близько до неї.

5. Для зменшення травматизації тканин джгут накладають так, щоб кожен наступний його виток покривав частину попереднього (принцип черепиці) – на верхніх кінцівках, щоб витки лягали поруч, але між їхніми краями не було смужок шкіри.

Джгут не можна залишати на кінцівці більше двох годин влітку (взимку – одна година), для уникнення безповоротних змін тканин організму. Під джгутом (обов'язково потрібно залишити інформацію (записку) де вказувати час його первинного накладення.

Накладання бинтової пов'язки.

Крім функції гемостазу, бинтова пов'язка успішно виконує низку інших завдань: захист рани від додаткового інфікування та попадання до неї сторонніх предметів, запобігання вторинним ушкодженням травмованих тканин при транспортуванні, запобігання виходу через рану назовні внутрішніх органів, необхідності - герметизація рани і таке інше. Вона не відрізняється травмуючим впливом, характерним для раніше перерахованих способів екстреної зупинки гемостазу, і водночас є набагато надійнішою.

При накладанні пов'язок забороняється:

витягувати назовні та заправляти всередину сторонні предмети які перебувають в рані, як тканини організму, так і сторонні тіла (уламки, сторонні предмети і т.п.);

торкатися рану руками;

промивати рану водою не відомого походження або іншими рідинами, крім тих, які передбачені для промивання ран;

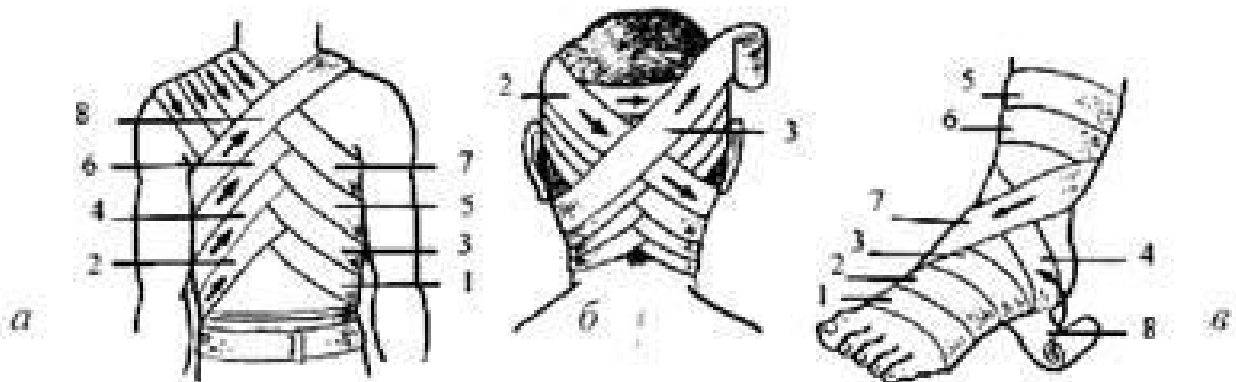
торкатися руками або чимось ще частини пов'язки, яка стикається з раною.

Пов'язку краще накладати на голе тіло, у разі поранення кінцівок бажано врахувати таке:

одяг із потерпілого слід починати знімати зі здорової сторони. Наприклад, якщо травмована ліва рука, то сорочку чи спеціальний одяг, спочатку знімають із правої руки; якщо одяг прилип до рани, то тканини одягу не слід відривати, а необхідно обрізати навколо рани;

при травмі гомілки або стопи взуття слід розрізати по шву задника, а потім знімати, звільняючи в першу чергу п'яту, якщо одягнений в чоботи;

при знятті одягу чи взуття із травмованої руки чи ноги рятувальник повинен обережно підтримувати кінцівку.

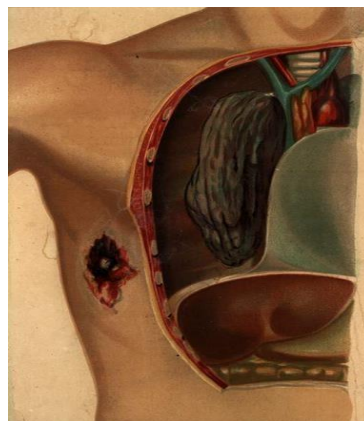
У тих випадках, коли для огляду та перев'язки рани неможливо безболісно зняти одяг, його розрізають ножицями або ножем, найкраще по шву, якщо він проходить поблизу місця поранення. Якщо це неможливо, то роблять два горизонтальні розрізи - вище і нижче рани і один вертикальний, що з'єднує горизонтальні розрізи з будь-якої бічної сторони

Поранення грудної клітини.

При пораненнях у грудну порожнину може проникнути повітря та призвести до спадання легені (так званий пневмоторакс), а також зміни положення серця та великих судин середостіння. Такий стан може призвести до смерті потерпілого.

Симптомами пневмотораксу є:

проблеми при диханні (важкість при вдиху що супроводжується болем на стороні враження);
посиніння губ та обличчя;
наростаючий біль у грудях.

Перша домедична допомога:

переконались у тому, що дихальні шляхи чисті (прохідні);
накласти на рану герметичну оболонку оклюзійну пов'язку або ППІ прогумованою стороною до поверхні шкіри. Виключно на голе тіло - між оболонкою та поверхнею шкіри не має бути нічого;

щільно (регульовано) забинтувати круговими турами бинта оболонку до грудної стінки;

не давати потерпілому їжі чи пиття;

забезпечити пріоритетну доставку до лікувального закладу.

Необхідно забезпечити перебування потерпілого в напівсидячому положенні - як під час накладання пов'язки, так і при подальшому транспортуванні.

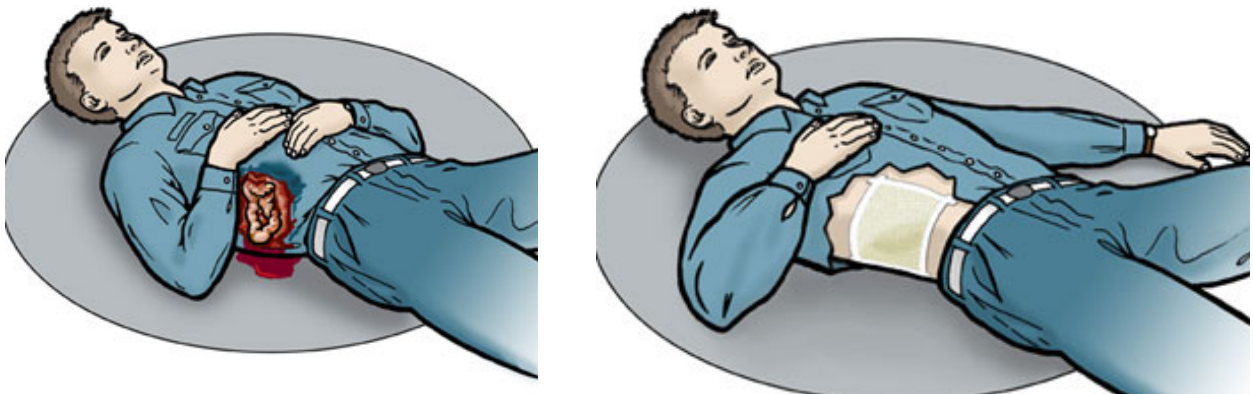
Непоганою альтернативою бинтуванню є прикріплення герметичної оболонки до поверхні грудної стінки шляхом приклеювання його вздовж краю із трьох сторін лейкопластирем (іншими клейкими засобами). Не прикріплену залишаємо нижній край. При цьому способі повітря, що наповнює плевральну порожнину при напруженому пневмотораксі, може виходити назовні і це зменшує ризик розвитку тяжких ускладнень.

Поранення черевної порожнини.

Поранені в живіт транспортуються в положенні "жаби" - на спині, ноги зігнуті в колінних та кульшових суглобах, коліна розведені в сторони. Якщо органи черевної порожнини не виступають із рани, потрібно накласти пов'язку, як у випадку звичайного поранення. Якщо виступають: не чіпати кишечник, що випав, і не намагатися засунути його назад, накрити його пов'язкою (краще спеціалізований бандаж для поранень живота, стандартів НАТО). Якщо його немає – можна використовувати санітарну косинку. Косинку потрібно намочити перед накладенням і стежити, щоб вона не висохла при транспортуванні

У разі пошкодження внутрішніх органів у бойових умовах можливі лише протишокові заходи і необхідна якнайшвидша (максимум шість годин з моменту поранення) доставка до лікарні. Ці ушкодження відносяться до категорії важких поранень.

Симптоми: сильний біль та шок, затвердіння м'язів черевного пресу.

Перша допомога при пораненнях черевної порожнини:

зупинити видимі кровотечі (шляхом накладання давлучої пов'язки на рану);
не давати потерпілому їжі чи пиття;
першочергова доставка до лікувального закладу.